

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

**JOURNAL
OF
HISTORY**

บทปริทัศน์หนังสือ:

Muslims of Medieval Latin Christendom c.1050-1614

สัมพันธ์ วารี

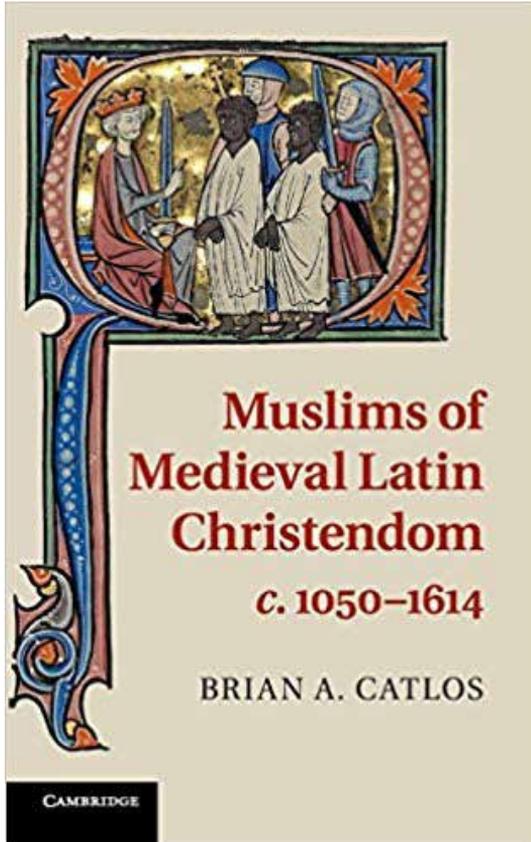
Sampan Waree

นักศึกษาปริญญาโท

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: fit1890@hotmail.com

ผู้เขียน: Brian A. Catlos,
สำนักพิมพ์: University of California, Santa Cruz
ปีที่ตีพิมพ์: ค.ศ. 2014
จำนวนหน้า: 628 หน้า
ISBN: 9780521889391

ในปัจจุบัน “กระแสความหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia)”¹ ได้ถูกกล่าวถึงอย่างบ่อยครั้ง ซึ่งเป็นอาการ/โรคทางสังคมที่ถูกกระตุ้นจากปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งผนวกกับการสร้างชุดความคิดความเชื่อหรือมายาคติจากสื่อต่างๆ (media) ที่ทำให้อิสลามเป็นภัยต่อความสงบสุขของโลก หนึ่งในนั้นคือ ปรากฏการณ์การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในปัจจุบัน¹ ที่นำมาสู่ความคิดที่ว่า “อิสลามจะยึดครองโลก” รวมทั้งปรากฏการณ์การอพยพของมุสลิมในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งถูกมองว่าจะเข้ามาแย่งชิงผลประโยชน์จากพลเมืองดั้งเดิมและเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการที่มีมุสลิมหัวรุนแรง (radical) หรือมุสลิมสุดโต่ง (extremism) เป็นผู้ก่อการ (ร้าย) ก็ยิ่งทำให้กระแสความหวาดกลัวอิสลามได้แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นในหลายพื้นที่

นอกจากนี้ ได้มีนักวิชาการอธิบายถึงการเกิดขึ้นของกระแสความหวาดกลัวอิสลามว่า ส่วนหนึ่งก็เป็นผลจากการผลิตความรู้ทางวิชาการที่ทำให้อิสลามและมุสลิมดูแปลกแยกและอันตรายโดยเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) ได้ผลิตผลงานเรื่อง Orientalism ในทศวรรษ 1970 ซึ่งอธิบายให้เห็นว่า โลกตะวันตกได้มีความพยายามตั้งใจสร้างความเป็นอื่นและสร้างภาพลักษณ์ ผ่านชุดองค์ความรู้ที่เป็นอุตสาหกรรมทาง

¹ สำนักวิจัยพิว (Pew Research Center) ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ทำการสำรวจวิจัยในหัวข้อ The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050 ซึ่งผลปรากฏว่า มุสลิมจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 23.2% ของประชากรโลกในปี 2010 เป็น 29.7% ของประชากรโลกในปี 2050 อ้างใน Pew Research Center, “The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050,” Pewforum, <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/> (accessed April 10, 2018).

วิชาการ เพื่อเขียนภาพอิสลามให้เป็นไปตามจินตนาการของโลก ตะวันตก วัฒนธรรมอาหรับและอิสลามจึงถูกฉายภาพในลักษณะเป็น สิ่งแปลกประหลาด (exotic) ล้าหลัง (backward) ไร้อารยะธรรม (uncivilized) และอันตราย (dangerous)² สิ่งเหล่านี้ทำให้ “มิติของ ความขัดแย้งและความรุนแรง” ของมุสลิมได้กลายเป็นภาพความทรง จำที่เด่นชัดของผู้คนในหลายสังคมและบดบังมิติอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสความหวาดกลัวอิสลามนั้น ในทาง กลับกันก็ได้ทำให้นักวิชาการจำนวนหนึ่งได้หันมาสนใจศึกษาประเด็น ที่เกี่ยวข้องกับอิสลามหรือมุสลิมมากยิ่งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ไป หนึ่งในนั้นคือการเสนอมุมมองใหม่ (new perspective) ของอิสลาม และมุสลิมในพื้นที่ต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงแง่มุมที่หลากหลายนอกเหนือไปจากมิติของความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้น

หนังสือที่จะนำเสนอเป็นหนังสือเล่มหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในมุมมองใหม่ ในหลากหลายแง่มุม หลากหลาย เรื่องราว หลากหลายความสัมพันธ์ของผู้คน เมื่อครั้งที่มุสลิมเคยมี อำนาจ มีความรุ่งเรือง ในดินแดนบางส่วนของยุโรป ได้กลับกลายเป็น พลเมืองชั้นรอง (minority) ในการปกครองของอาณาจักรของชาวคริสต์ (Medieval Latin Christendom) ในช่วงศตวรรษที่ 11-17 ทั้งนี้ ข้าพเจ้า คิดว่าสามารถนำข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้นมา เป็น บทเรียนและข้อคิดให้กับชนต่างศาสนิกและชาวมุสลิมในการปรับใช้ เพื่อดำรงชีวิตในโลกปัจจุบัน โดยสามารถนำมาเป็นทั้งแบบอย่างในการ

² สุชาติ เศรษฐมาลินี, “อิสลามโมโหิเยีย: โรคภัยที่ต้องรีบเยียวยา,” ศูนย์ ฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, <https://www.deepsouthwatch.org/node/8715> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2561).

เดินรอยตามและเป็นข้อควรระวังเพื่อหลีกเลี่ยงจากความผิดพลาดโดยเฉพาะในดินแดนที่ชาวมุสลิมได้เป็นชนส่วนน้อยและกระแสความหวาดกลัวอิสลามได้เกิดขึ้นในสังคมนั้นควรที่จะถอดบทเรียนและข้อคิดจากหนังสือ *Muslims of Medieval Latin Christendom c.1050-1614* ซึ่งเนื้อหากลางถึงชาวมุสลิมอันเป็นชนส่วนน้อยในอาณาจักรและมีคนที่หวาดกลัวเกลียดชังอิสลามอยู่เช่นเดียวกัน เพื่อไม่ให้กระแสความหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia) ที่เกิดขึ้นแล้วก่อตัวสู่การใช้ความรุนแรงต่อกัน หรือกล่าวอย่างถึงที่สุดคือเพื่อคลี่คลายกระแสความหวาดกลัวอิสลามให้ลดลงไป

หนังสือเล่มดังกล่าวชื่อว่า *Muslims of Medieval Latin Christendom c.1050-1614* เขียนโดย Brian A. Catlos (ศาสตราจารย์ด้าน Religious Studies มหาวิทยาลัยโคโลราโดและนักวิจัยสาขา มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ซานตาครูซ) จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ (Cambridge University Press) ในปี ค.ศ. 2014 จำนวน 628 หน้า

Brian A. Catlos ระบุว่าการศึกษา *Muslims of Medieval Latin Christendom c.1050-1614* เป็นสิ่งที่มีเงื่อนไขและข้อจำกัดหลายอย่างในการศึกษา โดยสาเหตุที่การศึกษาในเรื่องนี้ไม่มีผู้ใดลงมือลงแรงศึกษาอย่างจริงจังเพราะความไม่เอื้ออำนวยของหลักฐาน ไม่ว่าจะเป็นจำนวนหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรของมุสลิมในดินแดนนี้เองที่มีอยู่ไม่มากนัก เพราะถูกทำลาย หากมีอยู่ก็มักจะเป็นหลักฐานทางการที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง หรือไม่ก็ถูกเขียนในภาษาที่ผู้ศึกษาในอดีตไม่ถนัดนัก เช่น ภาษาอาหรับ ซึ่งมักจะเป็นของมุสลิมจากต่างแดนที่บันทึกไว้ อีกทั้งหลักฐานที่มีในยุคนั้นถ้าเป็นพวกจารึก (palimpsest)

ก็มักจะเป็นหลงเหลือเพียงซากไม้ก็ถูกเขียนขึ้นด้วยการเล่าของชาวคริสต์ ด้วยกับเงื่อนไขต่างๆ ทำให้ Brian A. Catlos ต้องใช้ความพยายามในการค้นหาหลักฐานและศึกษาเพื่อให้เห็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในมุมมองที่วางไว้โดย Brian A. Catlos ได้ศึกษาโดยใช้หลักฐานหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นหลักฐานชั้นต้น/ปฐมภูมิ (primary sources) และหลักฐานชั้นรอง/ทุติยภูมิ (secondary sources) ยกตัวอย่าง เช่น หลักฐานชั้นต้น/ปฐมภูมิ (primary sources) ได้แก่ จดหมายของ al-Tafri of Ibn al-Gallab ตำราที่เกี่ยวกับการปฏิวัติของสำนักทางกฎหมายมาลิกีย์ (Maliki) ในรูปแบบ Aljamiadotext บันทึก Diyaal-Din ของ Frankish Nablus บันทึกการเดินทางอันกว้างขวางของ Abu Hamid al-Gharnati ตำรา tarih Mayurqa รวมถึงหลักฐานประเภท Christian legal, administrative text, Islamic fatwa, Correspondence of King ฯลฯ และหลักฐานชั้นรอง/ทุติยภูมิ (secondary sources) อีกมากมายหลากหลายภาษา นอกจากนี้ยังศึกษาจากหลักฐานชั้นต้นที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรโดยศึกษาผ่านสถาปัตยกรรม งานเซรามิก ปูนปั้น อีกด้วย

หนังสือเล่มนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ Static diasporas: Muslim communities of Latin Christendom ซึ่งแบ่งย่อยเป็น 7 บทตามช่วงเวลาที่มีสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ (1) The tide turn: the Christian Spains I (c. 1050-c.1150) (2) A triumph of pragmatism: the Christian Spains II (c.1150-c.1320) (3) Pushing the boundaries: Italy and North Africa (c.1050-c.1350) (4) Infidels in the Holy Land: the Latin East (1099-1291) (5) Diversity in an age of crises: the Christian Spains III (c.1350-1526) (6)

Strangers in strange land: foreign Muslims and slaves in Latin Christendom (c.1050-c.1550) (7) Christians in name: the Morisco problem (1499-1614)

ในส่วนนี้เป็นกรนำเสนอกการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ (historical narrative) ของชาวมุสลิมที่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ของ the Christian Spain, Italy, North Africa และ the Latin East ซึ่ง Brian A. Catlos จะเรียกชุมชนมุสลิมเหล่านี้ในภาพรวมว่า the static diasporas ซึ่งหมายถึงมุสลิมที่ไม่ได้อพยพไปจากดินแดนเดิมหลังจากที่ถูกยึดครอง เนื้อหาจัดลำดับเวลาโดยเกริ่นนำตั้งแต่การเข้ามาของมุสลิมสู่ดินแดนยุโรปทางช่องแคบยิบรอลตาสู่ดินแดนสเปนในปัจจุบันตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 8 มาสู่ยุคที่มุสลิมเรืองรองอำนาจในยุโรปภายใต้อาณาจักรอันดาลูเซีย (Andalusia) เนื้อหาแต่ละบทจะสลับไปในแต่ละพื้นที่ตามเหตุการณ์สำคัญต่างๆ เช่น การสู้รบ ยึดเมือง การขับไล่ การจลาจล การค้า การสร้างสถาบันต่างๆ จนกระทั่งจบลงด้วยเหตุการณ์ที่สามารถขับไล่พวก Moriscos ออกจากสเปนในปี ค.ศ. 1614 อีกทั้งเนื้อหาในส่วนที่ 1 นี้จะเป็นเรื่องราวประวัติศาสตร์การเมืองที่ไม่ได้มีแค่บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ หรือราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่ หรือดินแดนที่มีอธิปไตยเพียงเท่านั้น แต่จะเป็นเรื่องราวของผู้คนที่ถูกบันทึกไว้ในหลักฐานที่ค้นพบ ซึ่งจะบอกเล่าถึงทางประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นได้เช่นเดียวกัน

ส่วนที่ 2 คือ Living in sin: Islamicate society under Latin dominion ซึ่งแบ่งย่อยเป็น 3 บท โดยเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นสำคัญของหนังสือเล่มนี้ ได้แก่ (8) Thought: images and ideals of Muslims and Islamicate society in Latin Christendom (9) Word: law, administration and Islamicate society under Latin rule (10)

Deed: the economic, social, and cultural life of the Muslims of Latin Christendom

ในส่วนนี้ได้นำเสนอโดยการวิเคราะห์โครงสร้างทางอุดมการณ์ สถาบันต่างๆ และความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ที่ชาวมุสลิมรักษาและปรับตัวภายใต้การปกครองของชาวคริสต์ซึ่งทำให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของมุสลิมในฐานะพลเมืองชั้นรองภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ต่างๆ กับชาวคริสต์ ทั้งนี้ ได้นำเสนอประเด็นการดำรงอัตลักษณ์ การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อความอยู่รอด สิทธิและหน้าที่ในการอยู่ภายใต้กฎหมาย อีกทั้งยังนำเสนอข้อมูลการวิเคราะห์เพื่อสลายการเหมารวม (stereotype) ที่มีมานานว่ามุสลิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนนั้นจะเป็นชาวไร่ ชาวนายากจนถูกกดขี่ มีชีวิตที่ลำบาก สร้างความวุ่นวาย และเป็นภัยต่อคนในสังคม อันความเชื่อที่แตกต่างเพียงเท่านั้น ไปสู่การมองมุมใหม่ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนยิ่งขึ้น แต่ทว่าก็ไม่ได้ละเลยต่อความขัดแย้ง ความรุนแรง หรือการกดขี่ที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

โดยส่วนของ Thought เป็นการอธิบายแนวคิดของมุสลิมในช่วงดังกล่าวที่มีการเลือกใช้ตามสถานการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องความชอบธรรม การกลมกลืนและการต่อต้าน ชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางศาสนา การลอกเลียนแบบ ทั้งนี้ในหลายแนวคิดก็มีข้อถกเถียงภายในสังคมมุสลิมด้วยกันเอง ไม่ได้มีความคิดที่เป็นเอกภาพเสียทีเดียว

ส่วน Word เป็นการอธิบายการบังคับใช้กฎหมายต่อชาวมุสลิม ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมในบังคับกับชาวคริสต์ในลักษณะต่างๆ โดยมีเรื่องของพัฒนาการของกฎหมายการทำให้เป็นชายขอบ การเลือกปฏิบัติ รวมถึงเรื่องของการใช้กฎหมายอิสลามของมุสลิม

ในดินแดนดังกล่าว การคลัง การบริหารของชาวมุสลิมและไม่ใช้มุสลิม
เป็นต้น

และส่วน Deed เป็นการอธิบายเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม และ
วัฒนธรรมของชาวมุสลิมในดินแดนดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ
การเกษตรในชนบท งานฝีมือและอุตสาหกรรมอาชีพที่มีศักดิ์ศรี
อัตลักษณ์แบบ Arabo-Islamic อัตลักษณ์แบบ Andalusí ชนชั้นในสังคม
มุสลิมด้วยตนเอง บทบาทของผู้หญิงในหลายระดับ การใช้ห้องน้ำ
สาธารณะ ความรัก เสี่ยงสะท้อนจากวรรณกรรม ดนตรี การร้องเล่น
เต้นรำ แฟชั่น เครื่องประดับ เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจ

Brian A. Catlos พยายามที่จะเปิดเผยให้เห็นการมีอยู่ของวิถี
ชีวิตด้านต่างๆ ของชาวมุสลิมในชุมชนที่มีสถานะเป็นชนชั้นรอง (Islam-
ic minority) รวมถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชาวยิวที่เป็นชนชั้นรองเช่นเดียวกัน
ซึ่งอาศัยอยู่ในดินแดนของ Medieval Latin Christendom ในช่วง ค.ศ.
1050-1614 ด้วยการศึกษานี้ได้รับอิทธิพลจาก regional studies
(ภูมิภาคศึกษา) โดยทำการศึกษาดินแดนภูมิภาคยุโรป อาทิ Iberian
Peninsular, Southern Italy, Sicily, Hungary ฯลฯ เป็นดินแดนในยุโรป
ที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่ในช่วงเวลานั้น

Brian A. Catlos เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นด้วยการทำทนายต่อ
ประวัติศาสตร์ที่ถูกเล่าจากมุมมองของผู้ชนะ (ชาวคริสต์) แต่เพียงอย่าง
เดียว เขาพยายามค้นคว้าหลักฐานต่างๆ และก้าวข้ามอคติทางวิชาการ

ที่มีต่อมุสลิมและอคติต่อหลักฐานจากชาวมุสลิม เขาทำทนายชุดคำอธิบายหลัก (grand narrative) ที่มีต่อประวัติศาสตร์ยุคกลางในยุโรปเอง เช่น ทำทนายต่อชุดคำอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวคริสต์ในที่มีมักจะสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างกันหรือพยายามที่จะหลุดออกจากการศึกษาวิจัยภายใต้คำอธิบายเกี่ยวกับเทววิทยา (Theology) หรือ ศาสนศึกษา (religious studies) อีกทั้งพยายามจะไม่อธิบายอย่างแข็งทื่อเกินไปต่อประเด็นที่มองว่า มุสลิมที่เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ในการพัฒนาของยุโรปนอกจากนี้เขายังเสนอว่าเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ของผู้แพ้ (the losers, the conquered) ผู้ที่เลือกอยู่ในแผ่นดินของบรรพบุรุษ (ancestral lands) ซึ่งได้ถูกปกครองโดยผู้ปกครองที่ตนมองว่าไม่ได้มีความชอบธรรม (illegitimate)

แม้จะมีนักกฎหมายอิสลามหลายคนในแผ่นดินอิสลาม (Islamic lands) ที่เห็นค้านต่อการอาศัยในดินแดนซึ่งมีผู้ปกครองนอกศาสนา (infidel king) อยู่ก็ตาม แต่ทว่าหนังสือเล่มนี้ได้มองชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ว่ามีความชอบธรรมในการเลือกเช่นนั้น และมองว่าเป็นมุสลิมที่ดี (good Muslims) ได้เช่นกัน ซึ่งสมควรจะให้คุณค่าต่อพวกเขาในการศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ พยายามก้าวพ้นปัญหาความขัดแย้งในทัศนะทางศาสนาต่อเรื่องความชอบธรรมดังกล่าว เพื่อเปิดใจในการศึกษาผู้คนที่ดำรงอยู่จริง มีตัวตนอยู่จริงในตอนนั้น

ทั้งนี้ วิถีชีวิตของชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ภายใต้การปกครองของชาวคริสต์นั้น มีความแตกต่างหลากหลายกันไปบางเวลาพวกเขามีความยากลำบาก บางเวลาพวกเขามีความสุขสบาย บางแห่งพวกเขาโดนกดขี่ บางแห่งพวกเขามีสิทธิการดำรงชีวิตที่ดี เช่น ในช่วงกลางถึง

ปลายศตวรรษที่ 12 ซึ่งชาวคริสต์ได้เดินทัพไปยึดครองดินแดนของมุสลิม (Dar al-Islam) ได้มากขึ้นซึ่งมีชาวมุสลิมได้สมัครใจในการอพยพ (voluntary Muslim immigration) ออกไปโดยเฉพาะชาวมุสลิมในแถบยุโรปตะวันออก ส่วนในศตวรรษที่ 13 โดยภาพรวมอาจจะเป็นช่วงที่เรียกว่าชาวมุสลิมมีความพยายามรักษาความเป็นอยู่ให้มีเสถียรภาพ (stabilization) หรือการใช้ชีวิตของชาวมุสลิมในดินแดนคาบสมุทรไอบีเรีย (Iberian peninsular) ในช่วงศตวรรษที่ 14 ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่ชาวมุสลิมมีการตั้งมั่น (entrenchment) และเป็นช่วงที่เป็นจุดเริ่มต้นของความผ่อนคลาย (détente) อันเนื่องมาจากปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเนื่องจากเกิดกาฬโรค (black death) รวมทั้งสงครามร้อยปี ฯลฯ

หนังสือเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นภาพ “ความหลากหลาย” ในสถานะ บทบาท หน้าที่ ของมุสลิมในดินแดนนี้ซึ่งมีการตั้งชุมชนในลักษณะที่กระจัดกระจาย บางแห่งไม่ได้ปลีกด้าวออกไป กระทั่งในบางพื้นที่กลับมีบทบาทสำคัญในการนำไปสู่ยุคสมัยใหม่ของยุโรป ทั้งนี้ สถานะ บทบาท หน้าที่ของมุสลิมในดินแดนนี้ได้มีความเกี่ยวพันกับสำนักคิดทางกฎหมายในศาสนาอิสลามที่พวกเขายึดถือ (jurisprudence/*mazhab*) รวมถึงเกี่ยวพันกับชาติพันธุ์ (ethnic) และบริบทแวดล้อมอื่นๆ ทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ ความหลากหลายของมุสลิมที่หนังสือเล่มนี้ได้หยิบยก เช่น ชาวมุสลิมในคาบสมุทรไอบีเรียที่เรียกว่า *Moriscos* (*Moorish*) เป็นพวก *Mudéjar* ที่เปลี่ยนศาสนาเป็นคริสต์ในภายหลัง คนกลุ่มนี้ใช้ภาษาอาหรับได้ดี บางคนอ้างศาสนาของตนเอง (*Taqiyya*) ไปมาระหว่างคริสต์และอิสลาม หรือชาวมุสลิมอีกพวกที่เรียกว่า *Mudéjar* (a Muslim permitted to remain in Spain after the Christian

reconquest) หลังจากอยู่ภายใต้การปกครองของชาวคริสต์ กลุ่มนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงนับถือศาสนาทั้งยังคงตั้งชุมชนส่วนใหญ่ในคาบสมุทรไอบีเรียกลุ่มนี้เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองชาวคริสต์ โดยส่วนใหญ่กลุ่มนี้ยึดในทัศนะทางศาสนาแบบซุนนีย์สำนักมาลิกีย์ (*maliki*) หรือพวก Berbers กลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาในทางใต้ของอิตาลี (ซิซิลี) พวกนี้ยึดในแนวทางชีอะ (shi'a) หรือชาวมุสลิมฮังการี (Hungarians Muslim) ช่วงศตวรรษที่ 12 ที่เป็นชาว *Bashghird* มีผมแดงหน้าแดง พวกนี้ไม่นิยามตนเองว่ามีความเป็นอาหรับและยึดในสำนักฮานาฟี (*Hanafi*) และจำแนกได้สองพวกคือ crypto-Muslim และ openly-Muslim นอกจากนี้ยังมีเรื่องของพวกมุสลิม Tatar รวมถึงชาวมุสลิมที่มาจากต่างแดนผ่านการเดินทางหรือการค้า (foreigners) ฯลฯ

หนังสือเล่มนี้ยังได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ระหว่างชาวคริสต์ มุสลิม ยิว รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมในดินแดนยุโรปกับมุสลิมในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกไปด้วยปัจจัยต่างๆ ตามบริบทของสถานที่และกาลเวลา กล่าวคือ ความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เป็นแบบแผนเดียวกันในทุกพื้นที่ทุกช่วงเวลา โดยความสัมพันธ์ของผู้คนเหล่านั้นได้แฝงอยู่ในมิติของสถาปัตยกรรม อาหาร วรรณกรรม และวิทยาการต่างๆ ซึ่งถือเป็นการนำเสนอถึงความสัมพันธ์ของผู้คนด้วยการเรื่องเล่าแบบใหม่ (new narrative) ของประวัติศาสตร์ยุคกลาง (Medieval) และยุคต้นยุโรปสมัยใหม่ (Early modern Europe) เช่น ในดินแดน Castile-Leon, Aragon และ Catalunya ช่วง ค.ศ. 1080-1150 โบสถ์คริสต์จำนวนมากถูกสร้างและตกแต่งโดยชาวมุสลิม ซึ่งมีรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า Mudéjar style ที่มีลักษณะเป็นงานประดิษฐ์ทางเรขาคณิตที่ซับซ้อน มีการใช้กระเบื้อง

ภาพที่ 1 ผู้หญิง Moriscos ในสเปน ปี ค.ศ. 1529
วาดโดย Christoph Weiditz จิตรกรชาวเยอรมันในคริสต์ศตวรรษที่ 16
ผู้ซึ่งออกวาดรูปผู้คนใน Spain, Netherlands, Roussillon Sicilies¹

¹ Matthew Carr, "Spain's Moriscos: a 400 year old Muslim tragedy is a story for today," The guardian, <https://www.theguardian.com/books/2017/mar/14/spains-moriscos-a-400-year-old-muslim-tragedy-is-a-story-for-today>. (Accessed April 21, 2018). และสามารถดูรูปวาดของ Christoph Weiditz เพิ่มเติมในเว็บไซต์พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเยอรมนี (Germanisches National Museum) <http://dlib.gnm.de/item/Hs22474/html>.

เซรามิคสีสันต่างๆ ที่ถือเป็นสัญลักษณ์ทางอารยธรรมของบริเวณดังกล่าวอันแสดงให้เห็นถึงการยอมรับและชื่นชอบของชาวคริสต์ต่อสุนทรีย์และทักษะทางศิลปะแบบ Arabo-Islamic ที่มีอยู่ในชาวมุสลิม Mudéjar และชาวมุสลิมก็ได้รับผลตอบแทนที่สูง ไม่ได้มีสถานะเป็นลูกจ้างราคาถูกหรือถูกบังคับให้ทำโดยไม่มีค่าตอบแทน

หนังสือเล่มนี้ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิม คริสต์ ยิว ภายใต้ “จินตนาการของความเป็นอื่น” ซึ่งไม่ได้หมายถึงความเป็นอื่นที่ต้องเป็นศัตรูกันเพียงเท่านั้น แต่ยังมีความเป็นอื่นที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ต่างๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เช่น การกำหนดให้ใครสามารถเป็นพลเมืองในบังคับกฎหมาย ใครเป็นนายจ้าง ลูกจ้าง ขุนนางในราชสำนัก พลทหาร เซลยที่ปรึกษา นักการทูต อาจารย์ แรงงานภาคอุตสาหกรรม และภาคการเกษตร โดยผู้ที่เลือกอาศัยอยู่ในดินแดนนี้ต่อไปนั้น ไม่ได้มีแค่ชาวยิว ชาวฮันซา หรือสมาชิกที่เป็นชนชั้นล่างทางสังคมเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีบทบาท มีอาชีพที่สำคัญต่อเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นช่างฝีมือ ศิลปิน ช่างไม้ นักตกแต่ง ช่างผลิตอาวุธ ผลิตสบู่ ช่างตัดเย็บ เป็นต้น ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ นั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปมาซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาของยุโรปไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ (modernity) โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในเรื่องรูปแบบของรัฐและกฎหมาย ที่ทำให้ความเป็นพลเมือง สิทธิ หน้าที่ เกิดความเปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 2 The Mudéjar Tower of Santa María de Mediavilla Cathedral เป็นหอของโบสถ์โรมันคาทอลิกในเมือง Teruel ประเทศสเปน โดยมีสถาปัตยกรรมแบบ *Mudéjarstyle* ที่สร้างโดยมุสลิม Mudéjar ในปี ค.ศ. 1257 ซึ่งยูเนสโก (UNESCO) จัดทะเบียนเป็นมรดกโลก ในปี ค.ศ. 1986 ¹

¹ “The Mudejar Towers of Teruel / Torres Mudéjares de Teruel,” The best places in Spain, <http://www.bestplacesinspain.com/900/torres-mudejares-de-teruel-mudejar-towers-of-teruel/> (accessed April 21, 2018)

อีกทั้งกล่าวได้ว่า หนังสือเล่มนี้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ในมิติ วัฒนธรรมในแนวการศึกษา “ชาติพันธุ์วรรณาเชิงประวัติศาสตร์” (Historical Ethnography หรือ Historical Anthropology)³ ที่นำเอา บันทึกที่เขียนขึ้นในประวัติศาสตร์มาศึกษาระบบคิดและสำนึกของผู้คน ร่วมสมัยประวัติศาสตร์นั้นอย่างวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีความสัมพันธ์เชิง อำนาจกันอย่างไร โดยไม่ยึดติดกับแนวทางวัฒนธรรมแบบตายตัว (ศึกษาวัฒนธรรมแบบไม่มีพลวัต-ผู้เขียน) แต่ให้ความสำคัญกับ ลักษณะที่เคลื่อนไหว ทั้งครอบงำ ความขัดแย้ง การดำรงอยู่และการ ปรากฏขึ้นใหม่ กล่าวคือ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. 1050- 1614 เช่น เหตุการณ์สงคราม การขับไล่ การจลาจล โรคระบาด การ รุกรานจากชนชาติอื่นๆ การเปลี่ยนราชวงศ์ ฯลฯ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจของชาวมุสลิมชาติพันธุ์ต่างๆ กับผู้ปกครอง รวมถึงความ สัมพันธ์กับผู้คนกลุ่มอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปได้ และเกิดการปรับ เปลี่ยนระบบคิดหรือสำนึกบางอย่าง รวมถึงปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต วัฒนธรรมบางอย่าง เพื่อให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมที่ตนเองต้องเป็นชนชั้น รอง

นอกจากนี้ Brian A. Catlos ยังให้ความสนใจต่อกระบวนการ เปลี่ยนแปลงในศาสนาของชาวมุสลิม (processes of conversion) ซึ่ง ถือเป็นประเด็นสำคัญในศาสนา โดยปรากฏว่าชาวมุสลิมที่ไม่ได้อพยพ และถูกปกครองโดยชาวคริสต์นั้น มีทั้งที่ยอมเปลี่ยนศาสนา (convert) และทั้งที่ปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติทางศาสนาบางอย่างเพื่อความ อยู่รอดภายใต้การปกครองของคนที่ไม่ใช่มุสลิม ในที่นี้สะท้อนว่าชาว

³ อานันท์ กาญจนพันธุ์, *ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทางประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2543), 128-129.

มุสลิมไม่ได้มีแค่การปลีกตัวหรืออพยพออกไปเพียงเท่านั้น แต่หลายชุมชนยังคงยืนหยัดได้ในสังคมของชาวคริสต์และชาวยิว อีกทั้งกระบวนการเปลี่ยนแปลงในศาสนาของชาวมุสลิมที่เกิดขึ้นนั้นกล่าวได้ว่ามีความซับซ้อน ทั้งด้วยการบังคับจากผู้ปกครอง การจำยอม หรือแม้กระทั่งการอำพรางซ่อนเร้นของชาวมุสลิมเพื่อความอยู่รอด ซึ่งสะท้อนถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างชาวคริสต์กับมุสลิม และระหว่างชาวมุสลิมด้วยกันเองในประเด็นของการยอมรับระหว่างกัน ในกระบวนการดังกล่าวจะทำให้เห็นการปะทะ การต่อรอง การประนีประนอมระหว่างกันทั้งทางกำลังและทางความคิดเช่น ในช่วงต้นศตวรรษที่ 12 ดินแดนทางตะวันตก (Castile, Leon และ Portugal) มุสลิมจำนวนมากที่อาศัยอยู่ต้องเปลี่ยนศาสนา ส่วนในดินแดน Aragon และ Catalunya นั้น แทบจะไม่มี การเปลี่ยนศาสนาเกิดขึ้น โดยมีปัจจัยสำคัญคือความสามารถของมุสลิมในดินแดนนั้นๆ ความสัมพันธ์ของมุสลิมในพื้นที่กับผู้ปกครองที่ยึดดินแดนได้ รวมถึงลักษณะนิสัยอุดมการณ์ของผู้ปกครอง และผลประโยชน์ระหว่างกันละกัน

จากที่ได้นำเสนอ หนังสือ *Muslims of Medieval Latin Christendom c. 1050-1614* ของ Brian A. Catlos จึงมีความสำคัญต่อทั้งชนต่างศาสนิกและชาวมุสลิมในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย เพื่อนำสิ่งที่ตนเองมองว่าดีมาเป็นแบบอย่างและนำสิ่งที่ตนเองมองว่าผิดพลาดมาเป็นบทเรียนท่ามกลางสถานการณ์ของโลกปัจจุบันที่กระแสความหวาดกลัวอิสลามได้แพร่กระจายไปทั่ว จนความขัดแย้งและความรุนแรงได้เป็นประเด็นหลักที่ถูกกล่าวถึงบ่อยครั้ง

บรรณานุกรม

หนังสือ

Catlos, Brian A. *Muslims of Medieval Latin Christendom, c. 1050-1614*. Cambridge, U.K: Cambridge University Press, 2015.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. *ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2543.

เว็บไซต์

“The Mudejar Towers of Teruel/Torres Mudéjares de Teruel.” *The best places in spain*. <http://www.bestplacesinspain.com/900/torres-mudejares-de-teruel-mudejar-towers-of-teruel/> (accessed April 21, 2018).

Matthew Carr. “Spain’s Moriscos: a 400 year old Muslim tragedy is a story for today.” *The guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2017/mar/14/spains-moriscos-a-400-year-old-muslim-tragedy-is-a-story-for-today> (accessed April 21, 2018).

Pew Research Center. “The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050.” *Pewforum*. <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/> (accessed April 10, 2018).

สุชาติ เศรษฐมาลินี. “อิสลามโมเฟเบีย: โรคภัยที่ต้องรีบเยียวยา.” ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. <https://www.deepsouthwatch.org/node/8715> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2561).